

Archiv pohádek, pověstí, obyčejů, starožitností
na Záhoří a Pobečví.

Časopis lidopisný. Vychází měsíčně v Týně u Lipníka.

Číslo za 4. halíře. — Poštou v Rakousko-Uhersku celoročně 1 kor.

ROČNÍK V.

Prosinec 1909.

ČÍSLO 10.

Po stopách sv. Cyrilla a Methoda.

(Dr. František Přikryl.)

Zbožná matka moje před úmrtím 1896 v Uh. Hradišti, častěji mě při návštěvě ze Soběchleb tam konané každého týdne, vypravovala o úctě Matky Boží v Uh. Brodě, kde mládí své prožila. Zajel jsem schválně na místo, shledal doplňky k jejímu vypravování, které spočívá na tradici lidu. Písemní záznamy o tom začínají v 13. stol. a jsou hodně zmatené. Lid vypravuje dle dochovaných památek, že sv. Cyril a Method konali sv. misie z Velehradu na Hradčovice, Neradice k Vlárskému průsmyku.

Matka Boží v Uher. Brodě.

V Neradicích, když se utvořila obec křesťanská, postaven kostel dřevěný sv. Jana Křtitele, nyní v muzeum Uh. Brodu přeměněný. Na pahorku nad Neradicemi za sv. arcibiskupa Methoda povstal klášterní kostel Nanebevzetí Matky Boží a v něm sv. Method veřejné úctě vystavil obraz Matky Boží na dřevěné desce malovaný rázu bzeneckého. Obraz rovněž proveden na zlaté půdě touže barvitostí. Později přičiněny na hlavy korunky z knoflíkového ornamentu, jak na obrázku viděti. Z tohoto místa, které bývalo dříve slavným poutním místem, šířilo se v prvotní době křesťanství v župě lucké. Tento můj

rodný kraj patřil po rozebrání území království moravského k Uhrám do r. 1116., tedy 209 roků. Král Ondřej I., veliký příznivce a organizátor církevního zřízení sv. Methoda založil r. 1049. Uh. Brod a obtočil jej i s Neradicemi a kostelem Nanebevzetí Matky Boží zděmi a baštami. Po záboru župy lucké Čechy zaváděli zde Přemyslovci řády lení a zároveň latinský obřad. Král Otokar I. (1197—1230) odevzdal klášterní kostel Panny Marie Nanebevzetí r. 1222. O. O. Dominikánům a zároveň všecky farní kostely župy Lucké. Na duchovní syny sv. Methoda vzpmínkou ostali tu pověsti o černokněžnících, bytostech to dobrých. Župa lucká má od té doby nejbolestnejší dějiny utrpení do 18. stol. (Viz místopis Volnýho sv. IV.) Obraz ještě r. 1337. „Stará Matka Boží“ zvaný uctíván zbožnými Slováky na hlavním oltáři do r. 1620. Po tom roce prováděli zde s malým úspěchem protireformaci O. O. Paulani z Čenstochova a při svém odchodu odnášeli drahou památku cyrilometodějskou na Jasnu Horu u Čenstochova, kde po dnes se chová. O. O. Dominikáni vrátili se opět do kláštera svého a nemohouce original zpět obdržeti pořídili věrnou kopii, vystavivše ji na bočním oltáři strany episkopální ve způsobě, jak na obrázku tuto zachycena.

Matka Boží v Čenstochově.

stará hora ve vojvodství krakovském bylo sídlo pohanské bohoslužby. Sv. arcibiskup ubíráje se misijní cestou do Kyjeva z Velehradu, rozséval sém sv. evangelia na Kelč, Příbor, Frýdek, Těšín, Pruchnov, Lagiewnik u Bytomu k jasné hoře u Čenstochova. Tam založil kult křesťanský. — V dřevěném kostelíčku vystavil tu obraz Matky Boží, který tam podnes uctíván, jak na obrázku vyznačen. Koruny a okrasy přičinilo zbožná úcta polská později. Odtud sv. Method cestuje dále zanechal stopy v Krakově, Belzu, Radzivilově, Žitomíru a v Kyjevě. Jeho církevní zřízení květlo v Polště přes 400 let (Maciejowski: Pamietniki o dzejach piśmiennistwie i prawodawstwa Słowian, 1839, Varšava) a bylo přijetím zřízení lenního za Kazimíra Vel. potlačeno v zemích polských i utlačováno v zemích ruských skrze řeholníky latinské. (Lelewel Joachim: Pohled na dějiny Polska, Brüssel, Leipzig 1845 str. 353). Tito ty nejstarší dějiny obrazu Matky Boží Čenstochovské v nejstarší době podávají zmotaně.

Putují tam po dnes Moravané, Lužičané, Rusíni i Slováci uherští. Na jasně Hoře Vladislav, kněz opolský, na místě dřevěného kostelíčka, postavil velký chrám s klášterem a uvedl 9. srpna 1382 Paulany z Uher, kteří tam po dnes skutkují k oslavě Matky Boží.

Vitonice.

Osada leží uprostřed Záhoří v údolí odevšad pahorky obtočená rázu nejpokročilejší obce. Nedávno postavila si krásný farní kostel, školu a silnice. Než nebývalo tak, jak ze zápisů p. Jos. Krečmera,* mlynáře a radního lze vyčísti. Jsa mužem povahy šlechetné, ducha sečtelého, býval i starostou, zemřel 18. června 1898. Kéž by každý Záhorák miloval svůj rodný kraj, jako tento vlastenec. Na začátku zápisů praví:

Poněvadž každému důležito je znati místo svého narození a působení, umnil jsem si na popud obecního představenstva staré památnosti ve zvláštní knihu zaznamenati. Ve Vitonicích r. 1869 shořely zápisu a privileje od vrchnostenského úřadu v Lipníku.

Obecního posla nebývalo, drobné pochůzky vykonával soused, který se na posluhy oženil. Svolával bubnem do „hromady“. Pro pivo 4. nejmladší sousedé chodívali s nosítkami, na níž bylo otevřené vědro. V létě se rokovalo na dědině každou neděli pod lipami; v zimě u starosty v pondělí, ať bylo jaké řízení nebo žádné. Když se tím majetek obecní tenčil, zrušeny za starosty Jana Macháče nosítka s vědrem. Roku 1864 kupila obec podsedek, odprodala za starosty Jana Motala pozemky a osedlisko se zahrádou ponechala pro budoucí kostel. Roku 1866. přišlo do Vitonic oddíl pěchoty pruské a tiše den na to odešli. Pak přišli kyrysníci a také tiše odešli. Ubytování byli v jedné straně dědiny a druhá strana je stravovala, loučili se při odjezdu jako se známými. Trpěli jsme připrěží vojenskou vypravením 30 vozů. Po válce byl každý rád, že se naši zdraví navrátili. Náhradu dostali jen za dva pádlé koně. Po žnách zemřelo 24 lidí náhle morem, nebo po delším trápení. O svato-dušních svátcích mrazem zničena veškerá rýž, že bylo málo chleba. Z vojínů vitonských padl ve válce František Macháč u 5. praporu mysliveců. Roku 1867 chystali jsme se k stavbě kostela, ale zhoubný oheň dědiny to znemožnil. Vitonice činí nyní pěkný dojem, nebo staré dřevěné budovy byly častými požáry zničeny.

Roku 1760. shořeli všecky dolní grunty od čís. 46., kdež bylo založeno na hospodáře Pechu. Měl mnoho včel, zloději mu jednou kradli med, včelstva hubili a on po nich střelil. Jednoho z nich poranil a ten asi zapálil dřevěné stavení. Po desíti letech vypukl v čís. 35. neopatrností pacholka oheň a zhořela další část Vitonic, ačkoliv podle obyčeje záhorského způsobu staveb dědin byla mezi grunty „mezíra“, t. j. pro-

* Lužičtí Srbové jmenují hostinského Krečmar nebo Korčmar.

stora volná; k Meziříčí vždy větší, až kolem Branek stojí každé stavení o sobě, jako přechod na krásné Valašsko. Po mnohých požárech obce jsou nynější Vítovice úhledně upraveny. Z jiných nehod zůstalo v paměti, že r. 1828. tu strašně řádila kolera. Ustanovení hlídající chodili stále dům od domu prohlížet, je-li vše zdrávo, zemřelé pochovávali, někde pak i celý dům vymřel.

Roku 1750. přišla veliká povodeň z nenadání kolem druhé hodiny odpoledne. V čas žní stala se průtrž mračen a potokem od příkaz přivalila se z Javorníka veliká voda. Soused Motal šel právě na pole, vyjde z dědiny, když tou hrůzu viděl, se vrátil, pobouřil dědinu, že se z níže položených stavení mohli i s dobytkem útěkem zachránit. Do vrchní hospody hněd valila se voda přes prah, ač výše stojí. Z čísla 66. se hospodář opozdil a už nemohl utéci. Oknem se dostal na strom a čekal tu až voda opadla. V čís. 57. zůstala dcera a její milý, když to slyšel, na koni vrhl se do drávěho proudu, připlaval k oknu a tak ju odnesl na sucho.

Školy ve Vítovicích nebylo, některé děti chodily až do Loukova a přece ve staré době zdejší lidé uměli číst a psát. Okolo r. 1790. vyučoval rolník Jiří Novák v čísle 6. po řadu let. Zůstalo po něm mnoho knih a písemností, které pak uloženy na nadjizbí, až jeho vnuk je spálil v peci při pečení chleba kolem roku 1838. Jaká to škoda! Po čase vyučoval zde Slavík v číslech 47., 45. a 42. až se zařídila školní budova, nynější kovárna Čechova.

(Pokračování.)

Učená Morava.

(Dokončení.)

Jan Němcanský, správce bratrského sboru v Dřevohosticích, narozen v Uher. Brodě. Sepsal výklad Nového Zákona, † 1598.

Martin Medek, arcibiskup Pražský, narozen v Mohelnici, učenec, † r. 1590.

Jan Mezon, biskup olom. 1576—78, narozen v Telči, učený bohoslovec.

Antonín Mohelnický, arcibiskup v Praze, učený bohoslovec, byl na sněmu církevním v Tridentu, † 1560.

Stanislav Pavlovský, biskup olom. 1579—1598, přítel lidí učených, vydal r. 1598 komentář dějepisný.

Matej Cervenka, starší jednoty bratrské v Přerově, sepsal příběhy jednoty, † 13. 12. 1569.

Jan Amos Komenský, poslední biskup moravských bratří, nejslavnější učenec a spisovatel vychovatelský, narozen ve vsi Komně, kraje Hradčanského; narozen 28. 3. 1592, † 15. 11. 1671.

Drab (Orabitius) farař bratrský v Drahotuších, nar. 1587 ve Strážnici. Jsa vyhnán r. 1620 s jinými odebral se do Sedmihrad, kdež obchodem se živil. Tu napsal knihu: „Světló v temnotách“, knihu prorockou a Komenskému v Saroš Pataku se zdržujícímu podal, který ji na světló

vydal. Pro výroky proti papeži a císaři byl chopen r. 1671, k smrti od souzen a 16. 7. mečem popraven, při čemž se napřed jeho kniha pod šibenicí spálila, jemu jazyk na šibenici přibit, ruka utata a teprv hlava. Byl v 84. roce věku svého.

Jiří Veselý, Moravan, slavný kazatel v Lublíně v Polsku, sepsal mnoho spisů bohoslových, † 27. 3. 7649.

Daniel Streyc, od bratří známý Šalomoun Moravský, napsal dějiny Islandu. —

František Kapucín, přeložil písmo sv. do češtiny pro katolíky a vydal nákladem Františka kardinála z Dietrichsteina r. 1634.

Jonata Bohutka z Hranic, knihtiskař v Praze u Daniele z Veleslavína, muž velice učený, vytiskl mnoho knih.

Jan Nastic, rychtář v Uh. Hradišti vydal r. 1680: „Kohoutí zpěv“, † roku 1701.

Jan Grodecký, biskup olom. 1572—1574, šlechtic polský, přeložil z řeckého do češtiny: „Život sv. Cyrilla“.

Tomáš Olšanský, opát Hradištšský u Olomouce, muž v literatuře sběhlý, † roku 1666.

Valentin Jestřebský, narozen v Bytesi, farář ve Veveří, sepsal roku 1699 knihu „o Andělích“.

Bernard ze Žerotína na Meziříčí (Vel.) byl r. 1614 řiditelem univerzity v Praze.

Karel ze Žerotína, pán na Rosicích, Náměsti, Přerově a Dřevohosticích, byl velký cítitel vlasteneckého jazyka jako hejtman moravský. Byl velký podporovatel učenců.

Valerian hrabě Magni, kapucín, napsal čtyřdílnou filosofii; předešel Zeibnitze v nauce v rozborném znázornění pojmu.

Jiřík, rytíř Žalkovský ze Žalkovic vydal: „Život blah. Jana Sarkandra“ r. 1689 latinsky, r. 1707 německy a farář litovelský Bohumír Bílovský to vydal česky ve verších r. 1703.

Václav Majetinský vydal r. 1673 jako řeholník na Velehradě: „Život sv. Bernarda“, † r. 1707.

Jan Jiří Středovský, muž učený ve filosofii a bohosloví a zvláště o dějinách, Lásku ku sepisování vlasteneckých příběhů dostal od otce Melichara, děda Jana a praděda Ondřeje Středovského, kteří ve spisování příběhů velice pilní byli. Bohužel že spisy a knihy jejich r. 1695. shořely. Narozen v Brumově u Vlárského průsmyku, studoval filosofii a bohosloví v Olomouci, kdež byl r. 1702 na kněze vysvěcen. Brzo na to ustanoven farářem v Pavlovicích u Přerova ještě v mladém věku. Na souchotiny † r. 1713. Vlast ztratila dějepisce znamenitého, právě když začal psát dějiny Moravy, chudí laskavého otce a zbožní cnotného pastýře duchovního. Napsal: Paměti hodnosti Moravy, Život sv. Cyrilla a Methoda a blah. Jana Sarkandra. Památky města Uhers. Brodů jsou v čistém rukopisu, oktavy, v bibliotéce gymnasia olomuckého.

Marian Ulman, řeholník na Hradisku u Olomouce sepsal dílo: Stará a mladá Morava. † 1765.

Otto Steinbach z Kranichsteina opat cister. ve Žďáře, učenec, vydal dějiny Moravy česky a německy pro mládež. K tomu připojil popis Markrabství Moravského r. 1783.

Pilař a Moravec, Piaristé napsali: Dějiny Moravy latinsky 1780.

Edmund Smetana, učeny Piarista v jazycích českém, německém, řeckém a latinském vydal: Krátké pořekadlo o povinostech žáků 1787 v Brně.

Prokop Diviš, řeholník kláštera Luckého u Znojma vynalezl žerdě elektrické proti hromu (hromosvod).

Antonín Táborský, řeholník kláštera Hradiště u Olomouce, narozen v Sokolnicích 1606 byl učencem, kazatelem a spisovatelem.

František Jos. Švoy nar. 11. prosince 1742 ve Slezsku. Jako 3letý chlapeček přišel s otcem Janem do Nemic u Bučovic r. 1745. Studoval v Brně; byl pak hospodářským úředníkem a při tom pěstoval dějepis a zeměpis. Sepsal dějiny Moravy, tištěné v Brně 1788, pak trojdílný místopis Moravy 1793 ve Vídni.

František Pernšteiner, rodem z Hranic, učenec ve filosofii a bohosloví. Sepsal knihu o víře a náboženství křesťanském ve dvou dílech a vydal r. 1799. Zemřel jako děkan v Modřicích u Brna.

Tomáš Fryčaj, narozen v Kelci r. 1759. Bohoslovec učený a skladatel kancionálů. Sepsal: „Zrcadlo života selského“.

Vesničtí osedli na panství Helfštýnském r. 1609.

Z registrů panství Helfštýnského vypsal P. J. Badura, farář v Oseku.

B. Dávky v naturalích.

a) Vejce o sv. Duše dávaly všechny vsi, Vitonice, V. Prosenice, Lýsky, Bohuslavky a Novou Ves vyjímaje, celkem 142 kop $42\frac{1}{2}$ kusů.*)

b) Oves a slepice za pastvu sviní dávali o sv. Martině poddaní ze vsí: Týna, Paršovic, Valšovic, Rakového, Horních a Dolních Něčic, Soběchleb, Radotína, Hlínska, Lhoty, Tupce a Dol. Újezda, ovsu celkem $674\frac{1}{2}$ měřic a slepic $688\frac{1}{2}$ kusů.

c) Slepice platové o sv. Martině dávali poddaní ze všech vsí, Tupec vyjímaje, celkem 2199 kusů.

d) Oves ospový o sv. Martině dávali poddaní ze vsí: Paršovic, Valšovic, Rakového, Hor. Újezda, Hor. a Dol. Něčic, Soběchleb, Radotína, Hlínska, Mal. a Vel. Prosenic, Tupce, Lýsek, Dol. Újezda, Trnávky, Loučky a Slavková celkem $611\frac{3}{4}$ měřic.

e) Za svobodu obili v cizích mlýnech mlet dávali o vánocích poddaní z Biškovic, Hor. Újezda, Vitonic a Hor. Něčic $79\frac{1}{2}$ měř. rži.

*) Někteří poddaní na př. dávali ve dvou letech 5 vajec, jeden rok 2, druhý druhý 3; na roční plat rovno rozpcítěno, dává ročních $2\frac{1}{2}$ vejce; podobně je tomu i se slepicemi.

d) Rži o sv. Martině dávali poddaní z Paršovic a Rakového $30\frac{1}{2}$ měřice.

e) Žita ospového dávali poddaní z Hlínska 7 měřic.

f) Kuřat 17 dávala ves Lhota o sv. Janě Křt.

g) Stučků přediva 17 kusů z panské příze napříti byli titéz poddaní ze Khoty povinni.

h) ospových slepic 15 kusů dávali poddaní z Mal. Prosenic.

i) Šindele nadělati byli povinni poddaní z Nové Vsi a sice sedláč po 2000 kusech a zahradník po 1000 kusech. Za to ale dostal každý z panských důchodů za 1000 kusů po 14 gr.

C) Roboty pěší i tažné v tomto seznamu zaznamenány nejsou. Dle jiného zápisu z téhož r. 1609, týkajícího se vsi Oseka, poznáváme, že poddaní byli povinni ročně 4 dni orati mimo jiné roboty, které nebyly určené, takže dle nařízení úředníků vrchnostenských bylo poddaným robotovati kdekoli a jak potřeba bylo. Nebyl tedy poddaný v těch dobách nikdy jistý, kdy mu bude jít na robotu.

V téže knize jsou zapsány i Sušice a Raclavice. V Sušicích byli osedlí Dvořák Jan, pak tu bylo 23 gruntů; velikost jejich není udána, ale dle poplatků gruntovních můžeme říci, že tu bylo 7 pololáníků, 12 čtvrtláníků, 4 podsedky a 10 zahradníků, celkem 34 osedlých, z nichž kromě Dvořáka ještě jeden — Jan Brada — byl roboty prost; rybáři Martin Hradil a Tomáš Chytík platili z řeky po 1 r., a byli povinni pořádka ryb, každá pořádka v ceně 6 gr., pro kuchyň Ježo Milosti dodávat. Obec měla obecní krčmu a druhá byla při čtvrti Jíry Škody. Mimo činžovní platy odváděli ovsu ospového $28\frac{1}{2}$ měřic a slepic 81. Za louky, včeliný, roubanice a celá obec z příhonu kromě platu odváděli 18 kuřat a 686 vajec. Podle narovnání zemřelého biskupa Stanislava Pavlovského byli povinni: při rybnících Sušickém a Raclavském všemi a všelijakými úplnými robotami a jestliže by ty rybníky na spuštění přišly a vrchnost by si dvůr buď v Sušicích neb Raclavicích postaviti chtěla, budou Sušičtí i Raclavští povinni všemi robotami dvorskými i k stavení těch dvorů. Dále jsou povinni ročně 2 bečky vína od od 8 mil přivézt, a od každé se jim dávat má po 1 r. 15 gr. a po 1 měř. ovsu. Dříví palivo buď do Olomouce neb kam poručeno bude vozit. Konečně pro vrchnost 1 bečku vína vyprodati. K těmž robotám byli povinni i Raclavští.

V Raclavicích bylo 38 gruntů dle platů činžovních 5 pololáníků, 28 čtvrtláníků a 5 podsedků; dále 12 zahrad, a 2 chalupníci, celkem 52 osedlých. Při 2 pololánech byly krčmy, při jednom mlýn; jeden pololáník (Matyáš Plachý) a jeden podsedník (Václav Kožoušek) platili za rybolov a včeliný a dávali jak Sušičtí 6 pořádka ryb každý. Raclavští platili kromě daně gruntovní, platy z luk a kopanin a ještě z těchže slepic 119, 46 kuřat a 1234 vajec. Ovsu ospového 42 měř. a půl. Obec platila ze Závrbku a za příhon.

Kromě výše uvedených přicházejí ještě tato jména: a) v Sušicích: Jíra Dočkal, Jíra Hapík, Mikula Motal, Matěj Manek, Jan Krčan, Pavel

Holásek, Jan Nesvadba, Matěj Poňuchal, Martin Macháček, Martin Vrána, Adam Koukal, Valenta, Jíra Kluka, Jan Kozlík, Jan Matydalek, Kateřina Posmýkalka, Kubíček, Jan Smetanek, Jan Vrba, Matouš Dohnal, Mikuláš Pihříbek, Jíra Zmeškal, Martin Novák, Martin Kroupa, Jan Sasků, Jan Glubec, Pavel Knutlů, Matouš Ciganů, Dobiaš Janikovský.

b) V Raclavicích: Matěj Konorza, Matouš Kuchář, Pavel Valovec, Matěj Zamazal, Jan Porubalek, Vašek, Adam Položil, Pavel Valouchů, Jan Kučírek, Jan Nedojel, Vavřinec Kostka, Jan Spáčil, Jíra Hradil, Matěj Navrátil, Mikuláš Stažák, Jíra Nevtípil, Jan Tomašica, Mikuláš Machaný, Matěj Bezděkdobrý, Jan a Pavel Třetina, Jan Zmeškal, Pavel Škrabal, Václav Stratil, Jiřík Vypleštíl, Tomáš Hrabaný, Jan Smýkal, Václav Prodlíval, Jíra Odehnal, Václav Hávlíčka, Václav Kroutil, Jan Fr. Žižka, Jan Kašpárek, Jíra Sládek, Matouš Nevařil, Jíra Mikulík, Pavel Hukal, Matěj Krňa, Václav Pospíšil, Jíra Kudlík, Marek Bělotinský, Martin Tihelka, Václav Markl, Tomáš Čejka, Jan Skácel, Jiřík Jedlička, Alžběta Mlynářka, Jan Švrč, Pavel Hlobil a Jíra Rozsypal.

Jakým způsobem v knize Helfštýnské tyto dvě vsi, které tehda k Helfštýnu nepatřily, zapsány byly, těžko říci.

DROBNÉ ZPRÁVY.

Zlomek zeměpisný z devátého století o zemích Slovanů. Tak jmenuje se dražocenný list pergamenový z doby příchodu sv. Cyrilla a Methoda na Moravu, objevený r. 1826. v královské knihovně v Mnichově. Text otisknut v diplomataři moravském sv. I., str. 67. O výklad jeho pokusil se z částky Dobrovský v Praze r. 1827. a hrabě Du Bouy v Paříži. Teprve r. 1837. podal P. Šafařík výklad jeho roztroušeně po velkolepém díle: Starožitnosti Slovanské. Mínil jej vydati ve zvláštním pojednání (str. 555.), leč předčasná smrt z upracování duševního tomu zabránila. Sebral jsem jeho výklad a připojil poznámky z mnoholeté četby své připadné literatury domácí i přespolní. Vydám r. 1910 z jara v knize pro vzdělance národa našeho jako úvod k III. dílu: „Po stopách sv. Cyrilla a Methoda Evropou.“

Záhorská Kronika nastoupí 1. ledna 1910 šestým ročníkem znova pouť Záhořím a Pobečvím k zábavě a poučení. Přeje srdečně laskavým čtenářům šťastného Nového roku, prosí o dobrotivé přijetí, aby plnit mohla poslání své k dobrému selského lidu.